

HƯỚNG DẪN GIÁO VIÊN XÂY DỰNG KẾ HOẠCH BÀI HỌC CỦA ĐẠI HỌC MICHIGAN (HOA KÌ) VÀ ỨNG DỤNG TRONG ĐÀO TẠO BỒI DƯỠNG GIÁO VIÊN PHỔ THÔNG Ở VIỆT NAM HIỆN NAY

BÙI MINH ĐỨC*

Ngày nhận bài: 16/01/2017; ngày sửa chữa: 21/01/2017; ngày duyệt đăng: 22/01/2017.

Abstract: Lesson planning is one of key skills of teachers. Therefore, guiding teachers and pre-teachers to design lesson plans is considered an important part in teacher training, especially in the context of secondary education reform in the direction of competence-based approach. This article presents the instructions of Center for Research on Learning and Teaching, University of Michigan on strategies for effective lesson planning carried out the application in teacher training in Vietnam.

Keywords: Guiding, teachers, design, lesson plans, University of Michigan, application, Vietnam, secondary school.

Xây dựng kế hoạch bài học là một trong những kĩ năng cơ bản của nghề dạy học. Vì thế, trong công tác đào tạo và bồi dưỡng giáo viên (GV), các trường/học viện/trung tâm sư phạm/giáo dục rất chú trọng việc nghiên cứu và chuyển giao tri thức lí luận cũng như kinh nghiệm về xây dựng kế hoạch bài học. Là trung tâm chuyên trách việc nghiên cứu về dạy học, Trung tâm CRLT (Center for Research on Learning and Teaching) của Đại học Michigan (Hoa Kỳ) đã đưa ra những hướng dẫn cụ thể, chi tiết dành cho GV về các chiến lược xây dựng kế hoạch bài học một cách hiệu quả (“Strategies for Effective Lesson Planning”). Đây có thể coi là một “kênh” tham chiếu hữu ích để vận dụng, đề xuất phương hướng đổi mới thiết kế bài học cho GV trung học phổ thông ở Việt Nam trong công cuộc đổi mới căn bản, toàn diện GD-ĐT hiện nay.

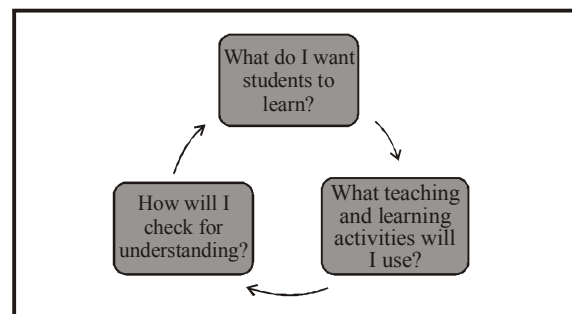
1. Hướng dẫn GV xây dựng kế hoạch bài học một cách hiệu quả - kinh nghiệm của Đại học Michigan (Hoa Kỳ)

Theo hướng dẫn của CRLT, kế hoạch bài học được xem là “bản đồ chỉ dẫn” của GV về những việc học sinh (HS) cần phải làm và cách triển khai hiệu quả các việc đó trong suốt thời gian học. Trước khi thiết kế, GV cần xác định những kết quả đầu ra của HS, từ đó thiết kế các hoạt động phù hợp cũng như phát triển các chiến lược để thu được những phản hồi từ việc học của HS. Kế hoạch bài học thành công phải thể hiện rõ 3 yếu tố căn bản được “tích hợp” sau đây:

- Mục tiêu học tập của HS; - Các hoạt động dạy học; - Chiến lược kiểm tra kết quả học của HS.

Việc xác định cụ thể các mục tiêu học tập cho HS giúp GV quyết định các loại hoạt động dạy học nào sẽ được tổ chức trên lớp và những hoạt động đó lại xác định cách kiểm tra, đánh giá mục tiêu học tập đã được hoàn thành hay chưa.

Có 03 câu hỏi quan trọng cho GV khi thiết kế kế hoạch bài học:

Tôi muốn HS học cái gì? Tôi sử dụng những hoạt động dạy và học nào? Bằng cách nào để đánh giá được kết quả học của HS? (xem sơ đồ).

Sau đây là các bước hướng dẫn thiết kế những kế hoạch dạy học đầu tiên. Mỗi bước được thể hiện dưới dạng một bộ các câu hỏi gợi ý các phản hồi và hướng dẫn GV thiết kế các hoạt động dạy và học.

* Trưởng Đại học Sư phạm Hà Nội 2

- *Xác định các mục tiêu cần đạt/chuẩn đầu ra:* Để xác định được mục tiêu học tập cho HS, hãy trả lời các câu hỏi sau: - Chủ đề của bài học là gì? Chúng ta muốn HS học được gì? Chúng ta muốn HS hiểu và có thể làm được gì vào cuối buổi học? Chúng ta muốn HS đi xa hơn những gì từ bài học cụ thể này?

Khi đã xác định được những mục tiêu học tập cho các bài học, hiểu rõ được mức độ quan trọng của các mục tiêu ấy, GV sẽ chuẩn bị tốt cho việc quản lý thời gian lên lớp và hoàn thành các mục tiêu học tập quan trọng, nhất là trong trường hợp bị giới hạn về thời gian. Hãy suy nghĩ về các câu hỏi sau: Những khái niệm, ý tưởng, kĩ năng nào quan trọng nhất mà HS buộc phải nắm bắt và vận dụng? Tại sao chúng quan trọng? Nếu chúng ta bị quá giờ thì những điều gì không được phép bỏ quên? Và ngược lại những điều gì có thể cho qua nếu thời gian không đủ?

- *Xây dựng phần mở đầu của bài học:* Khi GV đã xác định được các mục tiêu học tập và đánh giá tầm quan trọng của chúng, việc tiếp theo là thiết kế các hoạt động đặc thù để giúp HS hiểu và áp dụng những gì họ học được. Vì HS có những kinh nghiệm học thuật và kinh nghiệm cá nhân hết sức đa dạng, họ có thể đã được làm quen với chủ đề nên GV có thể bắt đầu với một câu hỏi hoặc các hoạt động để đánh giá kiến thức HS về chủ đề hoặc tìm hiểu nhận thức trước đó của HS về chủ đề đó. Ví dụ, GV có thể làm một cuộc thăm dò đơn giản: “Bao nhiêu bạn đã từng biết về X? Giơ cao tay của bạn nếu bạn biết”. GV cũng có thể thu thập thông tin từ HS trước khi lớp học bắt đầu bằng cách gửi HS một bản điều tra, khảo sát điện tử hoặc yêu cầu họ để viết bình luận trên bản liệt kê/thẻ ghi chú. Thông tin bổ sung này có thể giúp GV định hình được phần mở đầu và các hoạt động dạy học... Khi biết được HS đã hiểu về chủ đề như thế nào, GV sẽ biết phải tập trung vào điều gì.

Để có được phần mở đầu sáng tạo kích thích sự quan tâm và khuyến khích suy nghĩ của HS, GV có thể sử dụng một loạt các phương pháp để thu hút HS, như: giai thoại cá nhân, sự kiện lịch sử, ví dụ thực tế, video clip ngắn, câu hỏi thăm dò... GV nên suy nghĩ về các câu hỏi sau đây khi xây dựng phần mở đầu của bài học: Làm thế nào kiểm tra được HS để xem họ đã biết bất cứ điều gì hoặc có định kiến nào về chủ đề bài học? Đây là những ý tưởng thường thấy hoặc có thể là những nhận thức sai về chủ đề mà HS hay có thói quen mắc phải? GV sẽ làm gì để giới thiệu chủ đề này?

- *Lập kế hoạch các hoạt động dạy học cụ thể (phần chính của bài học):* GV nên chuẩn bị một vài cách khác nhau để giải thích các tài liệu học tập (ví dụ thực tế, tài liệu số, hình ảnh...) để thu hút sự chú ý của HS và đáp ứng các phong cách học tập khác nhau. Khi GV xây dựng kế hoạch cho các ví dụ và hoạt động, cần tính toán thời gian cho từng vấn đề đó. Cần xác định thời gian cho những giải thích và bình luận mở rộng, cũng như các phần ứng dụng..., đồng thời hoạch định những chiến lược kiểm tra sự hiểu của HS. Sau đây là các câu hỏi giúp GV suy nghĩ về việc thiết kế các hoạt động học tập: Chúng ta sẽ làm gì để hướng dẫn HS học chủ đề? Chúng ta sẽ làm gì để minh họa cho chủ đề bằng một cách khác? Làm thế nào để thu hút được HS trong chủ đề? Đây là những ví dụ thực tế, số liệu, hoặc tình huống thích hợp có thể giúp HS hiểu được chủ đề? HS cần phải làm gì để hiểu chủ đề tốt hơn?

- *Lập kế hoạch kiểm tra việc hiểu bài học của HS:* Công việc tiếp theo là cần kiểm tra xem HS có hiểu bài hay không. Làm thế nào để biết được rằng HS đang học? Hãy nghĩ về các câu hỏi đặc biệt có thể hỏi HS để kiểm tra sự hiểu biết của họ và viết chúng ra, diễn giải chúng bằng các từ ngữ khác nhau để có thể hỏi bằng nhiều cách khác nhau. Cố gắng dự đoán câu trả lời mà câu hỏi tạo ra, rồi quyết định xem chúng ta muốn HS sẽ trả lời miệng hay viết. Về vấn đề này, hãy suy nghĩ về các gợi ý sau: - Nên hỏi HS những câu hỏi nào để kiểm tra được sự hiểu biết của họ? GV muốn HS làm gì để chứng tỏ là họ đang theo được việc học? Trở lại mục tiêu cần đạt của bài học để xem hoạt động nào HS cần phải làm để tổ chức kiểm tra hoặc ý nào trong số những mục tiêu đó phải được hoàn thành?

Ở phần này, GV nên quyết định những loại câu hỏi nào cần có cho việc thảo luận và những câu hỏi nào chỉ cần lướt qua. Suy nghĩ và quyết định sự cân bằng giữa việc hoàn thành nội dung dạy học (hoàn thành các mục tiêu dạy học) với việc đảm bảo rằng HS hiểu bài học.

- *Đưa ra kết luận cho bài học và chuẩn bị cho bài tiếp theo:* Bước đi tiếp theo trong giờ học là tóm lược những điểm chính của bài học. GV có thể làm việc này bằng một số cách: tự mình chốt lại các điểm chính (“hôm nay chúng ta đã nói về...”), hoặc có thể yêu cầu một HS tóm tắt chúng, thậm chí có thể yêu cầu tất cả HS phải viết trên một mảnh giấy những gì họ nghĩ là điểm chính của bài học. GV có thể xem xét việc trả lời của HS để đo sự hiểu biết của họ về chủ đề và sau đó

giải thích bất cứ điều gì không rõ ràng ở các buổi học sau. Kết luận bài học không chỉ là tổng kết những điểm chính của bài vừa học mà còn là xem trước bài học tiếp theo. Chủ đề này có liên quan như thế nào đến bài học tới? Việc xem trước này sẽ thúc đẩy HS quan tâm và giúp họ kết nối những ý tưởng khác nhau trong một bối cảnh lớn hơn.

Đó là 5 bước cơ bản để GV thiết kế kế hoạch dạy học cho một bài học cụ thể.

Bên cạnh đó, GV cũng cần lưu ý các vấn đề sau:

- *Xác định thời gian thực tế:* Trong dạy học, việc quá giờ và không giải quyết được hết các vấn đề của bài học là điều rất dễ xảy ra. Một danh mục gồm mười chuẩn đầu ra là không thực tế, chỉ nên hai hoặc ba khái niệm, ý tưởng và kỹ năng mà GV muốn HS học. Các GV đều đồng ý rằng, họ thường xuyên phải điều chỉnh kế hoạch bài học trong suốt giờ học tùy thuộc vào nhu cầu, khả năng của HS. Các chuẩn đầu ra được ưu tiên sẽ giúp GV tập trung vào những điểm quan trọng và điều chỉnh kế hoạch bài học khi cần. Việc có thêm các ví dụ hay các hoạt động xen kẽ sẽ giúp GV trở nên linh hoạt hơn. Sau đây là các chiến lược xác định thời gian thực tế: - Ước tính mỗi hoạt động sẽ mất bao nhiêu thời gian và có kế hoạch thêm thời gian cho mỗi hoạt động; - Khi chuẩn bị kế hoạch bài học, bên cạnh từng hoạt động, cần chỉ ra bao nhiêu thời gian chúng ta mong đợi nó sẽ diễn ra; - Dành một vài phút ở cuối để trả lời bất kỳ câu hỏi còn lại và tổng hợp các điểm chính; - Lập kế hoạch cho các hoạt động thêm, hay câu hỏi thảo luận trong trường hợp chúng ta còn thời gian; - Hãy linh hoạt, sẵn sàng để điều chỉnh kế hoạch bài học theo nhu cầu của HS và tập trung vào sự hiệu quả hơn là tuân thủ cứng nhắc kế hoạch ban đầu.

- *Trình bày kế hoạch bài học:* Việc cho HS biết những gì họ sẽ được học tập và làm trong lớp học sẽ giúp cho họ tham gia nhiều hơn và đi đúng hướng. GV có thể chia sẻ kế hoạch bài học của mình bằng cách viết một bản tóm tắt ngắn gọn trên bảng hay nói với HS một cách rõ ràng những gì họ sẽ được học tập và làm trong lớp. Ta có thể phác thảo trên bảng hoặc trên một tờ rơi các mục tiêu học tập cho các lớp học. Việc cung cấp cách thức tổ chức thời gian cho việc học giúp HS không chỉ nhớ tốt hơn, mà còn theo dõi được phần trình bày của GV và hiểu được lý do đằng sau các hoạt động trong lớp, giúp GV và HS đi đúng hướng.

- *Phản hồi về kế hoạch bài học:* Một kế hoạch bài học có thể không hoạt động tốt như GV đã dự kiến

do một số điều kiện không liên quan. Chúng ta không nên nản lòng - điều đó xảy đến ngay cả những GV giàu kinh nghiệm nhất! Để có thêm các phản hồi về việc lập kế hoạch và quản lý thời gian trên lớp..., GV có thể sử dụng các nguồn sau: thông tin phản hồi của HS, xem lại một đoạn video quay cảnh giảng dạy của mình...

2. Vận dụng kinh nghiệm xây dựng kế hoạch bài học của Đại học Michigan (Hoa Kỳ) để đào tạo, bồi dưỡng kỹ năng dạy học cho GV trung học phổ thông ở Việt Nam hiện nay

Từ kinh nghiệm về cách hướng dẫn GV xây dựng kế hoạch bài học của Đại học Michigan (Hoa Kỳ), theo chúng tôi có thể vận dụng để bồi dưỡng kỹ năng thiết kế bài học cho GV ở nước ta hiện nay như sau:

2.1. Nhìn một cách tổng thể, việc thiết kế bài học của GV cần đặt trọng tâm vào ba vấn đề: mục tiêu bài học, hoạt động dạy học và các chiến lược để kiểm tra, đánh giá HS. Cụ thể là GV cần xác định những kết quả đầu ra của HS, rồi thiết kế các hoạt động phù hợp cũng như phát triển các chiến lược để thu được những phản hồi từ việc học của HS. Đây là ba phần không thể thiếu và có mối quan hệ mật thiết với nhau. Không nên chỉ tập trung vào khâu thứ hai - hoạt động dạy học mà xem nhẹ việc xác định mục tiêu cũng như chiến lược đánh giá việc học của HS bởi mục tiêu càng cụ thể, rõ ràng, phù hợp, GV càng dễ quản lý chất lượng, hiệu quả dạy học của mình. Mục tiêu không phải là phần viết cho đủ mà phải là phần nên được cân nhắc, nghiên cứu một cách cẩn trọng trong tương quan với hàng loạt các yếu tố từ nội dung bài học đến đặc điểm HS; từ vị trí của bài học trong chương trình đến điều kiện cơ sở vật chất; từ năng lực của GV đến khả năng của HS... Mặt khác, mục tiêu cần được thể hiện qua các hoạt động dạy học và đánh giá một cách đồng nhất, phù hợp. Vì thế, chú trọng cả ba vấn đề nêu trên theo hướng "tích hợp" là điều đầu tiên cần hướng dẫn SV, GV nắm vững và triển khai khi xây dựng kế hoạch bài học.

2.2. Mục tiêu bài học nên được viết theo chuẩn đầu ra (learning outcome), cần tránh việc xác định mục tiêu bài học một cách chung chung, khó xác định cụ thể sản phẩm đầu ra của giờ học. Cách làm của Đại học Michigan hướng GV tới việc xác định những chuẩn cần đạt cụ thể, đó vừa là đích đến của việc dạy học vừa là căn cứ, tiêu chuẩn đánh giá chất lượng học tập của HS. Trong khi xác định mục tiêu bài học, 2 câu hỏi mà GV cần lưu ý là: "Chúng ta muốn HS hiểu và có thể làm được gì vào cuối buổi

học? Chúng ta muốn HS đi xa hơn những gì từ bài học cụ thể này?”. Việc đặt ra và trả lời những câu hỏi này chính là những gợi ý để GV xác định những kết quả đầu ra của HS, trong đó GV không chỉ chú ý tới việc hiểu bài học của HS mà còn chú trọng việc HS làm được gì từ những điều đã học (What do we want students to know and to do?). Đây chính là biểu hiện của cách tiếp cận năng lực, nhấn mạnh việc HS làm, vận dụng được những gì đã học vào cuộc sống, khác với cách xây dựng mục tiêu theo tiếp cận nội dung mà GV ở nước ta vẫn thường làm (What do we want students to know?). Mặt khác, mỗi bài học không chỉ dừng lại ở các chuẩn cần đạt mà còn phải mô tả được những kì vọng, hình dung của GV về những điều HS sẽ phải mở rộng, nâng cao hơn sau mỗi bài học. Đây chính là biểu hiện của dạy học phát triển, dạy học kiến tạo trong nhà trường được thể hiện qua mỗi thiết kế bài học.

2.3. Tìm hiểu nhận thức của HS về chủ đề học tập là một khâu mà GV cũng cần chú ý trước khi bắt đầu bài học. Khác với kiểm tra bài cũ chủ yếu thiên về kiểm tra việc ghi nhớ kiến thức, việc “đánh giá kiến thức HS về chủ đề hoặc tìm hiểu nhận thức trước đó của HS về chủ đề” là căn cứ để GV biết “cần phải tập trung” vào những kiến thức, kĩ năng cũng như các hoạt động học tập nào ở HS. Để làm việc đó, GV có thể tiến hành một cuộc thăm dò đơn giản: “bao nhiêu bạn đã từng biết về X?” hoặc cũng có thể thu thập thông tin từ HS trước khi lớp học bắt đầu bằng cách gửi HS một bản điều tra hay khảo sát điện tử... Bên cạnh hoạt động nêu trên, việc “kích thích sự quan tâm và khuyến khích suy nghĩ của HS” trước khi bắt đầu chủ đề bài học cũng là vấn đề GV Việt Nam nên học hỏi và áp dụng để vừa tạo tâm thế học tập tích cực, gây hứng thú, sự chú ý của HS đối với bài học vừa gợi ra những vấn đề kích thích sự tò mò, khát khao tìm hiểu, khám phá, chiếm lĩnh tri thức của HS.

2.4. Một trong những điểm được nhấn mạnh trong hướng dẫn GV về thiết kế bài học của CRLT là các chiến lược đánh giá việc học của HS. Vận dụng cách làm của CRLT, có thể thấy các thiết kế bài học cần có sự kết hợp giữa dạy học và đánh giá, không chỉ là đánh giá cuối bài học mà đánh giá thường xuyên để điều chỉnh quá trình học của HS. Dạy học và đánh giá vừa song song vừa giao hòa với nhau. Đánh giá trong thiết kế bài học vừa là mục riêng ở cuối bài học vừa đan xen trong các hoạt động dạy học của GV và HS. Trong 3 câu hỏi mà CRLT hướng dẫn GV suy nghĩ khi thiết kế việc

đánh giá, có thể thấy rõ họ không chỉ đánh giá kiến thức (câu 1) mà còn đánh giá năng lực (câu 2) và căn cứ để đánh giá chính các chuẩn đầu ra của bài học (câu 3). Đây là điều mà GV Việt Nam nên chú ý trong quá trình đổi mới cách soạn giáo án hiện nay để đáp ứng yêu cầu hình thành và phát triển năng lực cho HS.

* * *

Xây dựng kế hoạch bài học là một trong những khâu cần thay đổi để đáp ứng yêu cầu đổi mới giáo dục vì chất lượng của hoạt động dạy học phụ thuộc khá nhiều vào hiệu quả của khâu này. Tuy nhiên, như chính các chuyên gia ở CRLT đã khẳng định: để có hiệu quả, kế hoạch bài học không phải là một tài liệu hoàn hảo mô tả hết mọi khía cạnh có thể của từng kịch bản lên lớp. Nó cũng không thể dự đoán mọi phản ứng hoặc câu hỏi của mỗi HS. Thay vào đó, nó cung cấp cho GV một phác thảo chung về mục tiêu giảng dạy, chuẩn đầu ra của bài học và các phương thức để thực hiện chúng. Đó là một lời nhắc nhở về những gì GV muốn làm và cách GV muốn làm. □

Tài liệu tham khảo

- [1] Bernd Meier - Nguyễn Văn Cường (2014). *Lí luận dạy học hiện đại*. NXB Đại học Sư phạm.
- [2] Giselle O.Martin - Kniep (2013). *Tám đổi mới để trở thành người giáo viên giỏi*. NXB Giáo dục Việt Nam.
- [3] Jame H.Stronge (2013). *Những phẩm chất của người giáo viên hiệu quả*. NXB Giáo dục Việt Nam.
- [4] Robert J.Marzano (2013). *Nghệ thuật và khoa học dạy học*. NXB Giáo dục Việt Nam.
- [5] Petty (2009). *Teachingtoday - Apractical guide*. NelsonThornesLtd, CHELTENHAM. United Kingdom.

Tích hợp dạy học phép lịch sự...

(Tiếp theo trang 25)

- [5] Bộ GD-ĐT (2003). *Tiếng Việt 2* (tập 1, tập 2). NXB Giáo dục.
- [6] Bộ GD-ĐT (2005). *Tiếng Việt 4* (tập 1, tập 2). NXB Giáo dục.
- [7] Bộ GD-ĐT (2005). *Tiếng Việt 5* (tập 1, tập 2). NXB Giáo dục.
- [8] Bộ GD-ĐT (2007). *Ngữ văn 9* (tập 1). NXB Giáo dục.
- [9] Bộ GD-ĐT (2013). *Ngữ văn 9* (tập 1 - sách giáo viên). NXB Giáo dục Việt Nam.
- [10] George Yule (2003). *Dụng học - Một số dẫn luận nghiên cứu ngôn ngữ Đại học tổng hợp Oxford*. NXB Đại học quốc gia Hà Nội.